

Kako smo se normalizirali – 25 godina od Sporazuma o normalizaciji odnosa između Republike Hrvatske i Savezne Republike Jugoslavije

TIHOMIR PONOŠ

Arhiv Srba u Hrvatskoj

Hrvatska i SR Jugoslavija potpisale su Sporazum o normalizaciji odnosa 23. 8. 1996. u Beogradu. Njime su se dvije države priznale u međunarodno priznatim granicama, premda u samom Sporazumu ne koriste riječ priznanje. Također, priznale su jedna drugoj povijesni kontinuitet. O priznanju se, međutim, razgovaralo i u prethodnim godinama, paralelno s ratnim zbivanjima. Prvi puta su o tom pitanju razgovarali već u rujnu 1992. predsjednici Hrvatske Franjo Tuđman i SR Jugoslavije Dobrica Ćosić. Potom je sredinom 1993. i Slobodan Milošević s Tuđmanom razgovarao o normalizaciji odnosa. Međutim, problem je bilo priznavanje granica Hrvatske, što je Srbija tada odbijala zbog postojanja secesionističke Republike Srpske Krajine. Jedan od problema bilo je i pitanje razgraničenja kod Prevlake. U siječnju 1994. potpisuje se zajednička deklaracija na razini dvaju ministara vanjskih poslova, čime počinje i službeno proces normalizacije odnosa. U tom procesu, dolazi do brojnih sastanaka, a o normalizaciji se razgovara i u Daytonu. U studenom 1995. potpisan je Erdutski sporazum o mirnoj reintegraciji. Konačno, nakon razgovora u Ateni, Sporazum o normalizaciji je potpisan u kolovozu 1996. U članku se analizira i rasprava u Hrvatskom saboru prilikom odlučivanja o Sporazumu, koji je na kraju prihvaćen – uz protivljenje ili suzdržanost opozicije – 19. rujna 1996.

KLJUČNE RIJEČI: Hrvatska, Srbija, SR Jugoslavija, rat, Sporazum o normalizaciji.

/

Republika Hrvatska i Savezna Republika Jugoslavija potpisale su Sporazum o normalizaciji odnosa u Beogradu 23. kolovoza 1996. godine. Tog petka taj su Sporazum potpisali ministri vanjskih poslova Hrvatske Mate Granić i SRJ Milan Milutinović i njime su se dvije države priznale u međunarodno priznatim granicama. Službeno, prema tekstu Sporazuma, dvije države nisu izjavile da se priznaju nego da “poštuju jedna drugu kao neovisne, suverene i ravnopravne države u okviru svojih međunarodnih granica”.¹ Sporazum je bio kraj jednog i početak drugog razdoblja. On je i formalno označio kraj rata, ali i razdoblje političkih razgovora i pregovora dvije države koje se međusobno ne priznaju i početak razdoblja političkih razgovora i pregovora dvije države koje se međusobno priznaju i uspostavile su pune diplomatske odnose.

U ovom članku bit će riječi o razdoblju od četiri godine koje su prethodile potpisivanju Sporazuma o normalizaciji odnosa, a u kojem su vodeći političari Hrvatske s jedne, i SR Jugoslavije i Srbije s druge strane, razgovarali i pregovarali o međusobnom priznanju i normalizaciji odnosa. Drugi dio teksta posvećen je raspravi u Saboru vođenoj prilikom ratifikacije Sporazuma, a u sklopu tog dijela teksta bit će obrađeni i pojedini medijski istupi i vodećih i opozicijskih političara.

O priznanju je bilo riječi na veoma široko i ambiciozno zamišljenoj sjednici Međunarodne konferencije o bivšoj Jugoslaviji održanoj u Londonu 26. kolovoza 1992. godine.² Predsjednik SR Jugoslavije Dobrica Ćosić u svom je izlaganju pozvao sve jugoslavenske aktere da “krenu ka integralnoj normalizaciji međusobnih odnosa i uvažavanju egzistencijalne međuzavisnosti svih jugoslovenskih i balkanskih naroda” (Ćosić, 2012: 19). Predsjednik Jugoslavije

1 Zakon o potvrđivanju Sporazuma o normalizaciji odnosa između Republike Hrvatske i Savezne Republike Jugoslavije, članak 2. Sporazuma, Narodne novine 10/96 (Međunarodni dio), https://narodne-novine.nn.hr/clanci/međunarodni/1996_09_10_66.html

2 Na konferenciji su sudjelovale: Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Slovenija, Makedonija, Crna Gora, Srbija, Savezna Republika Jugoslavija, Albanija, Austrija, Belgija, Bugarska, Njemačka, Saudijska Arabija, Kanada, Kina, Danska, Španjolska, SAD, Francuska, Grčka, Mađarska, Velika Britanija, Irska, Italija, Japan, Luksemburg, Nizozemska, Portugal, Rumunjska, Rusija, Turska; od međunarodnih organizacija: UN, KESS, Europska komisija, Međunarodni komitet Crvenog križa, Organizacija islamske konferencije i Međunarodna konferencija o bivšoj Jugoslaviji, te kao promatrači predstavnici Srba i Hrvata iz Bosne i Hercegovine, Albanaca s Kosova i Madara iz Vojvodine; citirano prema “Sudionici konferencije”, *Slobodna Dalmacija*, 27. 8. 1992., str. 11, https://arhiv.slobodnadalmacija.hr/pvpages/pvpages/viewPage/?page=12&displaySizeSelect=1&pv_page_id=538948&autocomplete_text=, pristup ostvaren 17. 9. 2021.

nije precizirao što “integralna normalizacija” podrazumijeva. Nije izrijeком spomenuo uzajamna priznanja, pa tako ni uzajamno priznanje Hrvatske i SRJ. O priznanju je govorio i predsjednik vlade SRJ Milan Panić. On je izjavio da vlada “SR Jugoslavije priznaje sve granice otcepljenih republika i da nema nikakvih teritorijalnih pretenzija prema susednim narodima. Kao dokaz takve konstruktivne politike Jugoslavija je 12. avgusta priznala Sloveniju, a vlada izražava spremnost da prizna Bosnu i Hercegovinu i sa Hrvatskom započne pregovore o uzajamnom priznavanju” (Ćosić, 2012: 24) Od spremnosti na započinjanje razgovora pa do uzajamnog priznanja proći će gotovo u dan točno četiri godine.

Prvo konkretno postignuće ostvareno je koncem rujna 1992. godine u Ženevi gdje su pregovarali predsjednici Hrvatske Franjo Tuđman i SRJ Dobrica Ćosić, pod pokroviteljstvom supredsjedatelja Mirovne konferencije Cyrusa Vancea i lorda Davida Owena. Pregovori su rezultirali Zajedničkom izjavom dvojice predsjednika, a u prvoj točki navedeno je da se njih dvojica “suglašavaju da intenziviraju rad na normalizaciji odnosa između SR Jugoslavije i Republike Hrvatske na temelju uzajamnog priznanja”.³ U izjavi je navedeno i da će Vojska Jugoslavije napustiti Prevlaku do 20. listopada 1992. godine, a poluotok će biti demilitariziran i na njemu će biti raspoređeni promatrači UN-a. Upravo će Prevlaka biti velika točka prijepora u pregovorima o uzajamnom priznanju. Osnovan je i zajednički međudržavni odbor koji je trebao raditi na normalizaciji odnosa. Pregovori su unijeli nemali dašak optimizma. “Slobodna Dalmacija” je na naslovnici od 1. listopada objavila vijest o “pregovorima o normalizaciji odnosa i mogućem priznavanju”.

Dvojica predsjednika ponovno su se sastali u Ženevi 20. listopada, ponovno uz posredovanje Vancea i Owena. Objavljena je njihova zajednička izjava.⁴ U njoj je navedeno da je održan prvi sastanak Međudržavnog odbora, najavljeno je da će biti osnovani uredi za vezu Međudržavnog odbora u Zagrebu i Beogradu koji će koordinirati djelatnosti o svim otvorenim pitanjima. Prvenstveno će se pozabaviti ponovnim otvaranjem cesta, željeznice, telekomunikacija, uspostavom međunarodnih veza preko dvije zemlje, rješavanjem

3 Tuđman i Bilić (2005: 151–152). Tekst zajedničke izjave predsjednika RH dr. Franje Tuđmana i predsjednik SRJ Dobrice Ćosića, dostupno na http://www.cidom.org/wp-content/uploads/2015/12/Ivan-Bilić-C4%87-i-MiroslavTu%C4%91man-Planovi-sporazumi-izjave-o-BiH-91-95_opt.pdf, pristup ostvaren 16. 8. 2021.

4 Isto, str. 158–159, pristup ostvaren 16. 8. 2021.

pitanja osobne imovine, mirovine i doznaka, te ostalih “problema povezanih s blagostanjem svojih naroda” i razmatranjem pitanja povezanih s dvojnim državljanstvom.

Predsjednici Hrvatske i Srbije, Tuđman i Slobodan Milošević, sastali su se u Ženevi 16. srpnja 1993. godine na poziv supredsjedatelja Međunarodne konferencije o bivšoj Jugoslaviji lorda Davida Owena i Thorvalda Stoltenberga. Razgovaralo se o konfederalnom planu za Bosnu i Hercegovinu i o normalizaciji odnosa između Hrvatske i SRJ. Konkretno se razgovaralo o Masleničkom mostu, aerodromu Zemunik, brani Peruća. Na sastanku je bio i ministar vanjskih poslova Jugoslavije Vladislav Jovanović. Poslije ručka Milošević je telefonirao predsjedniku Republike Srpske Krajine Goranu Hadžiću, a u susjednoj prostoriji bili su Tuđman i Jovanović. “U kraćoj diskusiji o uzajamnom međudržavnom priznanju i mom preciziranju da SRJ ne traži priznanje, jer nije nova država već nastavljajući državnog kontinuiteta SFRJ, sugestivno [je] odgovorio potpitanjem: ‘A ko vam tvrdi da Hrvatska to, pod određenim okolnostima, ne bi ozbiljno razmotrila?’ Pritom je mislio na prepuštanje RSK Hrvatskoj” (Jovanović, 2008: 155). Priznavanje državnog kontinuiteta bit će jedan od najvažnijih i najstalnijih zahtjeva SRJ koji će na koncu biti ugrađen i u Sporazum o normalizaciji odnosa.

Dvojica predsjednika ponovno su se sastali u Ženevi pod okriljem Međunarodne konferencije o bivšoj Jugoslaviji već početkom kolovoza 1993. Jovanović navodi da je Tuđman tražio da SRJ prizna Hrvatsku na što mu je Milošević odgovorio da je to nemoguće odmah učiniti. “Založio se (Milošević, *op. TP*) za postizanje nekog rešenja u nastaloj situaciji. Smatra da prvo treba postići primirje, a onda videti kako ići korak po korak. Istakao je da je situacija u Kninu teška. Umerenjaci su dovedeni u tešku situaciju. Kninu je rečeno da Hrvatskoj ne treba da prave štetu” (Jovanović, 2008: 156). Pokušaj postepene normalizacije i uređenje odnosa Hrvatske s krajinskim vlastima, pa potom normalizacija odnosa Hrvatske i SRJ bit će učestali stav jugoslavenskih pregovarača. U to doba raspravljalo se i o mogućnosti ustupanja Prevlake i Molunta u zamjenu za dubrovačko zaleđe, a to je Tuđman “uslovio prethodnom normalizacijom odnosa sa SRJ. Bio je bitak i kratak: ne može doći do takve razmene pre priznanja Hrvatske od SRJ i rešenja Krajine. Drugim rečima, tražio je puno ispunjenje prethodnih uslova, u zamenu za naknadnu mogućnost (ali ne i izvesnost) aranžmana o razmeni teritorije. Za gotovinu nudio je veresiju” (Jovanović, 2008: 158).

Pomaka prema normalizaciji odnosa nije bilo. Upravo to bio je povod za telefonski poziv Hrvoja Šarinića, tada predstojnika Ureda Predsjednika Republike Slobodanu Miloševiću u studenom 1993. godine. Šarinić je, u dogovoru s Tuđmanom, kazao Miloševiću da se proces normalizacije presporo odvija zbog čega bi “bilo opravdano organizirati jedan neposredan susret.” (Šarinić, 1999: 32). Milošević se složio i prvi sastanak, od njih 14 sa Šarinićem, zakazao već za sljedeći dan. Na tim sastancima u više navrata razgovarali su i o normalizaciji odnosa. U to doba, studeni 1993., Tuđman je o priznanju razgovarao s grčkim ministrom vanjskih poslova Kostasom Papouliasom i kazao mu je da je Hrvatska spremna na normalizaciju odnosa pod uvjetom uzajamnog priznavanja. Grčkog je ministra pozvao da utječe na Beograd kako bi se Srbija odrekla aspiracija prema hrvatskom teritoriju koji Srbiji nikada nije pripadao. Tuđman je Papouliasu rekao i da mu je Milošević kazao da “ne može javno priznati Hrvatsku zbog ekstremista u svom narodu. Zato sam i predložio konferenciju na kojoj bi došlo do uzajamnog priznavanja svih država s područja bivše Jugoslavije te deklaracije o pravima manjina” (Šarinić, 1999: 33).

U prvom razgovoru s Miloševićem Šarinić se složio s grčkom inicijativom koja je predviđala održavanje konferencije u roku od 15 dana. Države nastale raspadom Jugoslavije na konferenciji bi potpisale tri sporazuma: o međusobnom priznanju, o sukcesiji i deklaraciju o poštovanju prava manjina i etničkih zajednica. Sporazum kojim bi se svi priznali za Srbiju je bio prihvatljiviji nego bilateralno priznanje na liniji Hrvatska – SRJ jer bi smanjio bunt i nezadovoljstvo radikalnih političkih krugova u Srbiji. Milošević je Šariniću rekao da mu je konferencija prihvatljiva, ali ju je zapravo odbio. Njegov je uvjet bio da Bosnu i Hercegovinu ne predstavlja Alija Izetbegović nego po jedan predstavnik svakog naroda, “a što se tiče uzajamnog priznanja, tu, pre svega prethodno treba da se reše neka pitanja. Prvo, prekid neprijateljstava, drugo, komunikacije i treće, političko rešenje koje predstavlja najveću branu globalnom priznanju” (Šarinić, 1999: 43).

Sastanak hrvatskog i srpskog izaslanstva održan je u Ženevi 21. prosinca 1993. Prije toga, istoga dana, Tuđman se sastao s Owenom. Bilo je riječi o normalizaciji odnosa, a Owen je za sporazum s Muslimanima (tada je još trajao hrvatsko-muslimanski rat u Bosni, a diplomatski se pokušavalo iznaći sveukupno rješenje za Bosnu i Hercegovinu, *op. TP*) rekao da je moguć tek nakon postizanja hrvatsko-srpskog sporazuma. Na sastanku s Miloševićem Tuđman je otvorio pitanje normalizacije odnosa, a Milošević je ponovno istaknuo

postepenost procesa. On jest za normalizaciju, “ali to treba da ide kako smo se dogovorili. Najpre prekid neprijateljstava, zatim otvaranje saobraćajnica, naftovoda, dalekovoda, a tek onda političko rešenje. Rešenje u BiH daće više prostora za pregovore” (Šarinić, 1999: 74). Stav Miloševića bio je suprotan Owenovom: rješenje u BiH olakšava normalizaciju odnosa Hrvatske i Srbije.

Konkretan proboj dogodio se početkom sljedeće godine. Dva su predsjednika 18. siječnja 1994. u Ženevi razgovarala o normalizaciji odnosa. Milošević je naveo da je za progresivnu liniju, ponovno je inzistirao na postepenosti, ali je i predložio otvaranje ureda, hrvatskog u Beogradu i jugoslavenskog u Zagrebu. Tuđman je zaključio da bi “čin uzajamnog priznanja Hrvatske i Srbije djelovao na ekstremne elemente s obje strane, te na Muslimane, koji su za nastavak rata. To bi prisililo Muslimane da pristanu na mir” (Šarinić, 1999: 91). Na stolu je u tom trenutku bio prijedlog ruskog diplomata Valerija Čurkina i Tuđman je ponudio Miloševiću ili da se prihvati taj prijedlog ili da se dvije strane slože o otvaranju ureda u Zagrebu i Beogradu. Sljedećega dana ministri vanjskih poslova Granić i Jovanović potpisali su Zajedničku deklaraciju koju su zajednički sastavili uz pomoć Šarinića. Dokument je kratak, navodi da su se dvije strane suglasile da otpočinu proces normalizacije, te da otvaraju službena predstavništva na razini ureda. Tu je deklaraciju Granić nazvao prvim mirovnim sporazumom nakon raspada bivše države i međunarodnog priznanja Hrvatske (Granić, 2019: 54).

Sabor je Zajedničku deklaraciju podržao Rezolucijom Zastupničkog doma usvojenom 2. veljače. Deklaracija je dokument od strateškog interesa za Republiku Hrvatsku, a njome je izraženo “uvjerenje da je riječ o važnom presudnom koraku koji će pridonijeti ne samo normalizaciji stanja i odnosa dviju država potpisnica, nego i početku opće normalizacije stanja kao pretpostavke za uspostavu novoga međunarodnog poretka i promicanje stabilnosti i sigurnosti na cijelom europskom jugoistoku”.⁵

Izravna posljedica Zajedničke deklaracije je i posjet potpredsjednika Vlade Jugoslavije Željka Simića Zagrebu sredinom veljače. Bilo je jasno da je do normalizacije dug put. Granić je svom kolegi iz SRJ kazao da normalizacija nije moguća dok je dio Hrvatske okupiran.

5 Rezolucija Zastupničkog doma Sabora Republike Hrvatske, Narodne novine 9/94, dostupno na https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1994_02_9_156.html (pristup ostvaren 24. rujna 2021.)

Milošević i Šarinić o normalizaciji odnosa ponovno su razgovarali u prosincu 1994. Milošević je predložio da se prije priznanja, već krajem siječnja uredi dignu na razinu ambasada, a najavio je i da je spreman priznati Hrvatsku u njenim međunarodno priznatim granicama (Šarinić, 1999: 188—9). Za mjesec dana, 13. siječnja 1995. godine, njih dvojica održali su još jedan sastanak. Na njemu je dogovoreno da će Granić 15. veljače doći u Beograd i da će tada biti otvoreno veleposlanstvo, a razgovaralo se o tome da 1. svibnja bude dan međusobnog priznanja (Šarinić, 1999: 198).

Milošević je koncem 1994. i početkom 1995. godine, prije niza poraza, dosta razmišljao o priznanju Hrvatske. Potvrđuje to i Jovanović. Krajem siječnja zapisao je da se nastavlja Miloševićeva linija popuštanja. “Pre par dana zatražio je da mu priprelim tekst zajedničkog saopštenja s Hrvatskom o priznanju Hrvatske, bez prejudiciranja političkog rešenja Krajine. Šef Biroa Hrvatske, ambasador Marković, prkosno je pre par dana saopštio Draganu Vučićeviću, načelniku Direkcije za susedne zemlje u Saveznom ministarstvu za inostrane poslove, da mu je Milošević nedavno obećao brzo otvaranje ambasade bez uzajamnog priznanja SRJ i Hrvatske” (Jovanović, 2008: 209). U veljači se Milošević u Karadorđevu sastao s ruskim ministrom vanjskih poslova Andrejem Kozirjevim i rekao mu da treba biti spreman na popuštanje u pogledu priznavanja Hrvatske i BiH, ako bi se Srbiji ukinule sve ili barem glavne sankcije. Dva dana prije toga, 6. veljače, Šariniću je također rekao da o priznanju Hrvatske može razgovarati samo nakon ukidanja sankcija (Šarinić, 1999: 217).

Šarinić i Milošević još su dva puta razgovarali o uzajamnom priznanju i normalizaciji odnosa. Ni tjedan dana nakon Oluje, 12. kolovoza 1995., razgovarali su na Homoljskim planinama. Milošević je odustao od dotadašnjeg stava o priznanju Hrvatske u međunarodno priznatim granicama i naveo da traži Prevlaku do Molunta, a “drugih teritorijalnih pretenzija nemamo”. Šariniću se požalio i na stanje u Srbiji nakon Oluje – “mnogo ste mi otežali situaciju u Srbiji i to vam nije u interesu. Da sada priznam Republiku Hrvatsku bio bih politički mrtvac” (Šarinić, 1999: 282). Koncem mjeseca ponovno su se sastali, tom prilikom u Beogradu, a iz Šarinićevih zapisa naslućuje se da je Milošević bio bolje raspoložen nego na Homoljskim planinama. Reкао je da “čim potpišete sporazum sa predstavnicima istočne Slavonije, idemo na uzajamno priznanje između Jugoslavije i Republike Hrvatske” (Šarinić, 1999: 291—2).

O normalizaciji odnosa razgovaralo se i u Daytonu. Mate Granić ustvrdio je da se prva četiri dana pregovaralo o normalizaciji odnosa i mirnoj reintegra-

ciji hrvatskog Podunavlja, a to su bili i preduvjeti za početak razgovora o razrješenju bosanskohercegovačke krize. Pitanje mirne reintegracije je riješeno, uzajamno priznanje i normalizacija odnosa nisu. Granić tvrdi da je sporazum bio dogovoren, postojala je mogućnost i da ga se potpiše u Parizu gdje je potpisan i Daytonski sporazum, a zapelo je na pitanju Prevlake. Beograd je na njoj inzistirao, no Zagreb nije pristajao na razmjenu teritorija.⁶ U sljedećim mjesecima Tuđman i Milošević, odnosno Granić i Milutinović još su nekoliko puta razgovarali o normalizaciji odnosa, ali svaki put je Prevlaka bila sporna točka.

Razgovor preokreta dogodio se u Ateni 7. kolovoza 1996. godine. U turističkoj četvrti Vougliameni sastali su se Tuđman i Milošević, a uz svakoga je bila delegacija od 20 — 30 ljudi. Domaćin im je bio predsjednik grčke vlade Kostas Simitis. Grčka nije bila jedini prijedlog za domaćina. Beograd je dao dva prijedloga, Hrvatska je dala svoje prijedloge, a za Hrvatsku je Atena bila prihvatljiva jer je Grčka bila racionalna prema Hrvatskoj i njenom odnosu prema Europskoj komisiji i Vijeću Europe kao i u bilateralnim odnosima.⁷ Ključna pitanja bila su Prevlaka, kontinuitet državnosti i nestale osobe. Milošević je i tada pokušao razgovarati o razmjeni teritorija, odnosno Prevlake do Molunta za dubrovačko zaleđe, što je Tuđman odbio. Na pregovore su se u neveliku sobu povukli Tuđman i Granić s jedne i Milošević i Milutinović s druge strane. Milošević je tražio državni kontinuitet SFRJ samo za SRJ. Hrvatska je strana odgovorila da “mi njima možemo priznati kontinuitet, ali pod uvjetom da na njega imaju pravo sve države nastale raspadom Jugoslavije. Isto tako, tražio sam da problem Prevlake uđe u priopćenje kao sigurnosni, a ne teritorijalni problem” (Granić, 2005: 146). Pregovori su trajali četiri sata. Bili su tvrdi, oštri, na rubu prekida, a na koncu uspješni. Granić pamti i bilježi da je nakon pregovora domaćin Simitis dao odličan ručak. Objavljeno je zajedničko priopćenje, parafirali su ga ministri vanjskih poslova. Priopćenjem je dan okvir za budući sporazum, a dan je i rok, 23. kolovoza, dokad je sporazum trebalo utanačiti i potpisati. Tuđman se istoga dana vratio iz Atene, a na putu za Brione sletio je u Puli i novinarima izjavio da je postignut sporazum o potpunoj normalizaciji odnosa, u rasponu od prometa do sporta. Predsjednik Hrvatske ocijenio je i da će normalizacija odnosa ubrzati mirnu reintegraciju, pozitivno utjecati na

6 *Hrvatski obzor*, 2. 9. 1996., Goran Kusić: “Mate Granić: Sporazum nema tajnih aneksa”, str. 12–16

7 Isto

rješenje krize u BiH u duhu Daytonskog sporazuma i služiti kao osnova za mir u tom dijelu Europe. Kazao je i da je bilo govora da obje strane odmah daju sve podatke o nestalima, a dotaknuo se i problema Prevlake “koji je za neke problem, ali ne i za nas, razmotren je sa stanovišta sigurnosti u tom području.”⁸

Važan čovjek u završnim pregovorima s hrvatske strane bio je zamjenik ministra vanjskih poslova Ivan Šimonović koji ih je operativno vodio. U intervjuu danom *Večernjem listu* zaključio je da je normalizacija odnosa s aspekta Republike Hrvatske racionalni pragmatizam, olakšava proces mirne reintegracije, a treba omogućiti i “određene oblike gospodarske suradnje”. Šimonović se odredio i o geopolitičkom položaju Hrvatske jer “svojim doprinosom stabilizaciji odnosa u mikro-regiji, koja obuhvaća BiH i Jugoslaviju, Hrvatska se zapravo oprašta od Balkana i orijentira na srednju Europu i Mediteran, kamo i pripada.”⁹ O Prevlaci nikakav dogovor nije postignut, “ali, on više nije prepreka za uspostavu diplomatskih odnosa pri čemu su obje strane zadržale svoja stajališta”¹⁰, izjavio je Granić.

U opoziciji se vrlo brzo pojavila skepsa, pa i otvoreno protivljenje najavljenom sporazumu. Glavni tajnik HSP-a Vlado Jukić na konferenciji za novinare izjavio je da njegova stranka ne pozdravlja i ne slaže se s pregovorima o normalizaciji odnosa “jer ta normalizacija nije hrvatski interes”. HSP se protivi normalizaciji odnosa dok se ne riješi pitanje nestalih hrvatskih branitelja i istočne Slavonije, a “HSP bode oči pitanje Prevlake stavljene u kontekst razgovora i pregovora.”¹¹ Osim desničarskog HSP-a, najavljenim sporazumom nije bio oduševljen ni ljevičarski SDP. Zdravko Tomac, predsjednik Skupštine Grada Zagreba i u to doba praktično drugi čovjek stranke, u intervjuu danom *Feral Tribuneu* izrazio je bojazan da se razgovaralo i o nečemu što nije za javnost, odnosno da se dogovaralo na štetu trećeg, u ovom slučaju Bosne i Hercegovine. Ta teza da postoji tajni dio sporazuma kojim su se dvije države dogovorile o Bosni i Hercegovini bit će dosta spominjana tih tjedana. Tomcu su, neposredno nakon sastanka u Ateni, najave o potpisivanju sporazuma 23. kolovoza izgledale previše spektakularno, a nije mu se svidjelo ni mjesto gdje su se susreli Tuđman

8 *Vjesnik*, 8. kolovoza 1996., Mirko Urošević: “Normalizacija odnosa s Beogradom do kraja kolovoza”, str. 1

9 *Večernji list*, 9. kolovoza 1996. Darko Đuretek: “Dr. Ivan Šimonović: Uredi u Zagrebu i Beogradu postaju veleposlanstva”, str. 7

10 *Večernji list*, 9. kolovoza 1996. “Značajan korak prema punoj normalizaciji odnosa”, str. 15

11 *Vjesnik*, 10. kolovoza 1996. “HSP: Ne podržavamo normalizaciju”, str. 5

i Milošević. “Ni smo (SDP, *op. TP*) sretni što je do dogovora došlo baš u Grčkoj – počelo je na krivom mjestu, u Karadordevu, a završilo na još krivijem u Ateni – tako da na sve to gledamo s krajnjom skepsom.”¹²

Nakon zajedničke izjave iz Atene uslijedilo je petnaest dana intenzivnog pregovaranja i brušenja teksta sporazuma. Dvije delegacije sastale su se jednom u Ženevi, a više puta u Zagrebu i Beogradu. Hrvatsku je predvodio Šimonović, a jugoslavensku glavni savjetnik Saveznog ministarstva vanjskih poslova Rodoljub Etinski. Granić je u intervjuu za *Večernji list* naznačio da pregovori dobro napreduju. “Sam predsjednik Tuđman je istaknuo da je susret s Miloševićem (u Ženevi, gdje su pregovarale i delegacije, a glavni razlog sastanka bila je Bosna i Hercegovina, *op. TP*) trajao kratko što je značilo da nije bilo odstupanja s njihove strane od dogovorenoga. Sve upozorava na to da ćemo na ministarskom susretu ministar Milutinović i ja potpisati sporazum o potpunoj normalizaciji i uspostavi diplomatskih odnosa. Sve nerazjašnjene stvari bit će riješene prije tog susreta na sastancima tzv. ekspertnih timova, koji će za potpis pripremiti sve potrebne dokumente.”¹³ Pregovori ipak nisu tekli potpuno glatko. Hrvatska delegacija vratila se 19. kolovoza iz Beograda. Sporazum nije bio parafiran, a Šimonović je izjavio da je “lepeza neriješenih pitanja maksimalno sužena pa postoji mogućnost da se te ‘nesuglasice’ riješe telefonskim putem”. Šimonović je i dalje bio optimist, ali je svojom izjavom izvršio i pritisak na kolege iz Srbije. Kazao je da se Hrvatskoj sada ne žuri i inzistirat će na kvaliteti sporazuma, ne na datumima, a ako se sporazum ne parafira Granić neće putovati u Beograd.¹⁴ Dva dana kasnije bilo je jasno da će sporazum biti potpisan 23. kolovoza, kako je i planirano. Granić je sazvao strane diplomate akreditirane u Zagrebu, objasnio im bitne odredbe sporazuma, kazao da 23. kolovoza putuje u Beograd i očekuje da će sporazum biti potpisan.¹⁵

Dan uoči potpisivanja Sporazuma *Vjesnik* je objavio opširnije izjave političara o samom Sporazumu. Zlatko Čanžuga iz HDZ-a, tada i savjetnik predsjednika Tuđmana za društvene djelatnosti, očekivano je podržao Sporazum i to kao korak prema smirivanju prilika na području Jugoslavije. Za njega su na prvom mjestu smirivanje prilika, povratak prognanih i uspostava hrvat-

12 *Feral Tribune*, 12. 8. 1996., Marinko Čulić: “Zdravko Tomac: Povjerenstvo za rat”, str. 6–7

13 *Večernji list*, 17. kolovoza 1996., Mate Piškori: “Mate Granić: Produljenje mandata UNTAES-a najdulje tri mjeseca”, str. 10–11

14 *Večernji list*, 20. kolovoza 1996., Milovan Nedeljkov: “Sporazum nije parafiran”, str. 2

15 *Vjesnik*, 22. kolovoza 1996. “Granić sa stranim diplomatima”, str. 1

ske vlasti u hrvatskom Podunavlju, a ne gospodarstvo. Svi ostali sugovornici bili su opozicionari. Karl Gorinšek, glavni tajnik HSLS-a, je izjavio da stranka podržava Sporazum jer se njime stvaraju uvjeti za rješavanje niza otvorenih problema nastalih raspadom Jugoslavije i agresivnim ratom kojega je vodila SRJ. Gorinšek je kazao i da nije poznata većina sadržaja sporazuma, a stranka će biti protiv svih rješenja koja bi mogla štetiti Bosni i Hercegovini. Predsjednik SDP-a Ivica Račan podržao je pregovaranje koje bi dovelo do sporazuma, nadao se da u njemu nema nikakvih tajnih aneksa, a preduvjeti za Sporazum su završetak reintegracije i pregovora o sukcesiji što obuhvaća i ratnu odštetu, predaju dokumenata o nestalima i eksplicitno priznanje hrvatskih granica. Predsjednik HSP-a Anto Đapić očekivano se usprotivio sporazumu, pa i samom nazivu "normalizacija odnosa". Zaključio je da su brojna pitanja neriješena, a u pozadini svega je snažan američki pritisak i želja da se ishode pozitivni poeni za predsjednika Billa Clintona. Prvi čovjek HSS-a Zlatko Tomčić ocijenio je da je proces normalizacije nepotrebno opterećen žurbom, a Srbiji ne treba "pružiti mogućnost da iz tog procesa dobije pozitivne, a Hrvatska negativne poene."¹⁶ Sporazum ne smije biti bezuvjetan. Potrebno je potpuno jasno postaviti uvjete mirne reintegracije, sporazuma o sukcesiji, srpska strana mora priznati da je počinila ratnu štetu i definirati kako će ju nadoknaditi, a treba riješiti i pitanje zatočenih i nestalih.

U petak 23. kolovoza pregovori dva ministra trajali su do 13 sati. Nakon toga su Granić i Milutinović ručali, a poslije ručka su u Srpskom salonu Palače federacije u Beogradu potpisali Sporazum o normalizaciji odnosa. Dogovoreno je i formiranje dvije komisije: za pitanje imovine i za granična pitanja. Granić je novinarima izjavio da je potpisivanje Sporazuma i konačan završetak rata, a "za Hrvatsku je ovo veoma bitan korak za ulazak u Vijeće Europe, a posebno je važno to što su se odnosi normalizirali u bilateralnim pregovorima."¹⁷

Nakon potpisivanja Sporazuma i objave njegovog sadržaja pojedine opozicijske stranke zaoštrile su stav. Potpredsjednik HSS-a Zdenko Haramija rekao je da oni jesu za normalizaciju odnosa, ona i međusobno priznanje potrebni su zbog ponovnog slobodnog protoka robe od zapada Hrvatske prema istoku i oživljavanja "slijepih crijeva" poput dubrovačkog područja i područja Hrvat-

16 *Vjesnik*, 22. kolovoza 1996., Dražen Ćurić, Goranka Jureško: "Normalizacija – više od političkog pitanja", str. 5

17 *Večernji list*, 24. kolovoza 1996., Milovan Nedeljkov: "Hrvatska i SR Jugoslavija međusobno se priznale", str. 2

skog podunavlja.”¹⁸ Samo dva dana kasnije *Vjesnik* je objavio izjavu predsjednika HSS-a koja je bila bitno drugačija od izjave potpredsjednika. Tomčić je izjavio da je normalizacija u suprotnosti s hrvatskim interesom, jedino pozitivno je okončanje rata, ponovio je da je Sporazum potpisan u nepotrebnj žurbi, a za HSS je neprihvatljiv. “Možda će još na kraju ispasti da se na ovim prostorima vodio građanski rat”, kazao je Tomčić.¹⁹ Optimističniji je bio predsjednik Srpske narodne stranke Milan Đukić. Za njega je Sporazum neminovno završetak rata. On ne rješava krucijalne probleme, ali daje mehanizam za njihovo rješavanje – za svako neriješeno pitanje treba potpisati sporazum “jer tada bi se znalo što je suština tako brze normalizacije.”²⁰

Tjednik *Hrvatski obzor* krajem kolovoza objavio je i anketu o Sporazumu provedenu na 450 ispitanika. Sporazum je podržalo tri petine ispitanika, njih 92,5 posto smatralo je da Hrvatska treba tražiti ratnu odštetu od SRJ. Skoru uspostavu diplomatskih odnosa očekivalo je 70,9 posto anketiranih, njih 77,8 posto navelo je da Hrvatska ne treba priznati SRJ pravo na kontinuitet od SFRJ, a 58,5 posto smatralo je da Slobodan Milošević neće odgovarati za ratne zločine pred Međunarodnim sudom.

Vlada je Sporazum prihvatila na sjednici 29. kolovoza i to bez rasprave.²¹ Predsjednik Republike Franjo Tuđman dao je opširan intervju HRT-u. Razgovor su vodile glavne urednice, Hrvatskog radija Ivanka Lučev i Hrvatske televizije Hloverka Novak Srzić, a iscrpno je prenesen u *Vjesniku* od 30. kolovoza.²² Tuđman je sporazum prikazivao slavodobitno:

Sporazum zapravo znači točku u završnoj rečenici povijesnog poglavlja uspostave slobodne, suverene, demokratske Hrvatske, punog priznanja njezinog državnog kontinuiteta i teritorijalne cjelovitosti i to od glavnog protivnika. A budući da je riječ ne samo o pobjedonosnom okončanju ovog razdoblja nego i o uskrснуću i obnovi, suverene i onako moćne

18 *Hrvatski obzor*: “Zdenko Haramija: Želimo Vladu od četiri stranke”, str. 25

19 *Vjesnik*, 28. kolovoza 1996., Vedran Matošić: “Tomčić: Normalizacija u suprotnosti s hrvatskim interesom”, str. 5

20 *Vjesnik*, 28. kolovoza 1996., Dean Sinovčić “Đukić: Sporazum ne rješava krucijalne probleme”, str. 5

21 *Vjesnik*, 30. kolovoza 1996., Vesna Antonić: “Vlada prihvatila sporazum o normalizaciji sa SRJ”, str. 1

22 *Vjesnik*, 30. kolovoza 1996., “Tuđman: Potpuno novo poglavlje u odnosima Hrvata i Srba”, str. 5

Hrvatske kakvu smo imali u doba Tomislava i Krešimira, to ovim možemo završiti i mnogostoljetno poglavlje, ne tek uobičajenom točkom nego s velebnim usklikom.

Tuđman je zaključio da Sporazumom započinje potpuno novo poglavlje u odnosima hrvatskog i srpskog naroda, “ona dva naroda koja su imala glavnu ulogu u sveukupnoj povijesti stvaranja permanentne krize i konačnog raspada jugoslavenske države, pa su, kako na uzajamnosti tako i na sukobljavanju njihovih politika i interesa, gradili svoju politiku i ostali narodi bivše jugoslavenske zajednice, a i međunarodni čimbenici.” Sporazum je u bitnom interesu “ta dva povijesno najstarija naroda na ovom geopolitički važnom i osjetljivom području”. Tuđman je imao razumijevanja za suzdržanost i dvojbe oko Sporazuma, ali

... začuđuju, međutim, sumnje i ocjene Sporazuma od nekih pojedinaca, pa i stranaka u političkom životu. To svjedoči da takvi pojedinci i stranke ne žele ili ne žele prosuđivati s gledišta prošlosnih sustava i budućih nacionalno-državnih interesa. I u presudnim nacionalno-državnim ostaju ograničeni svojim osobnim i stranačkim politikantstvom. Takvi ne shvaćaju da se ni u životu pojedinca, a kamoli naroda, ne smije prepuštati samo osjećajima, pojednostavljeno – samo ljubavi i mržnji.

Da je Tuđman intervju dao nekoliko dana kasnije vjerojatno bi bio i oštrij. Vjerojatno ne prema Račanu koji je izjavio “pregovori – da, normalizacija odnosa – da, ali hrvatska strana nikada i ničim ne smije ublažavati odgovornost postojećeg srpskog režima za zlo koje je, nadam se, definitivno iza nas.”²³ Naglasio je ono što je SDP inače često naglašavao – da Sporazum ne smije imati nikakvih tajnih aneksa. Sam Sporazum je “politički poraz Miloševićeva režima, jer njime konačno priznaje Hrvatsku u njenim međunarodno priznatim granicama, ipak treba upozoriti da bi Milošević naknadno iz evidentnih slabosti Sporazuma mogao na štetu Hrvatske izvući kapital.” Vjerojatno bi Tuđman bio oštrij zbog istupa predsjednika HSLS-a Vlade Gotovca čiji je stav bio potpuno suprotan stavu kojega je prije samo nekoliko dana iznio glavni tajnik stranke Gorinšek. On je najavio da će njegova stranka pozvati Sabor da odbaci Spora-

23 *Vjesnik*, 31. kolovoza 1996., Zoran Milanović: “Račan: Sporazum o normalizaciji je politički poraz Miloševićeva režima”, str. 4

zum jer je štetan za Hrvatsku. “S Hitlerom nitko nikada nije potpisao mir jer je nemoguće s takvim zločinačkim režimima potpisivati mirovni sporazum”, kazao je Gotovac i još zaključio da je Miloševiću omogućen ulazak u diplomatski svijet.²⁴ Na Sporazum i Tuđmanov intervju otvorenim pismom reagirao je Anto Đapić. Za HSP je normalizacija politička razdjelnica, a zapanjeni su time što je Vlada prihvatila Sporazum bez rasprave.

Za hrvatski narod ovaj Sporazum je ništavan dokle god hrvatski vojnik ne bude stajao na hrvatskim granicama, dok se ne vrate zatočeni i zarobljeni Hrvati, dok Srbija ne preuzme odgovornost za agresiju i odustane od pomaganja Srba u pobuni, ratu i nasilju protiv Hrvatske i BiH, te dok ne izruči ratne zločince i nadoknadi ratnu štetu.

Đapić je u Sporazumu vidio kontinuitet politike jer “sve što se zbiva nastavak je Daytonске kapitulacije Hrvatske i međunarodne zajednice pred srpskim fašizmom.”²⁵

U medijima se počelo raspravljati o tome tko će biti prvi hrvatski veleposlanik u Beogradu. *Globus* je kao kandidate spomenuo bivšeg gradonačelnika Zagreba Branka Mikšu i tadašnjeg predstojnika Ureda Predsjednika Republike Ivu Sanadera, a objavio je i da bi veleposlanstvo trebalo biti otvoreno u palači Nadbiskupije, u Ulici kneza Miloša 62, u centru Beograda.²⁶ Za tjedan dana oba kandidata za veleposlanika ispala su iz medijskih kalkulacija. Spominjalo se novo ime, predstojnik Ureda Vlade za izbjeglice i prognanike Damir Zorić, jedan od osnivača HSLs-a koji je 1995. prešao u HDZ. O njemu kao kandidatu pisao je *Globus* koji je nagadao i o tome da Granić napušta ministarski položaj, odlazi u Svjetsku zdravstvenu organizaciju, a na njegovo mjesto u Vladi mogli bi doći Sanader ili Mario Nobilo, tada šef Stalne misije Republike Hrvatske pri UN-u u New Yorku. O Zoriću kao prvom hrvatskom veleposlaniku u Beogradu pisao je i *Vjesnik* koji je objavio i da je Zorić imenovanje primio vrlo pozitivno.²⁷

24 *Vjesnik*, 31. kolovoza 1996., Vedran Matošić: “Gotovac: HSLs će pozvati Sabor da odbaci Sporazum o normalizaciji”, str. 3

25 *Vjesnik*, 3. rujna, 1996., “HSP: Normalizacija – politička razdjelnica”, str. 5

26 *Globus*, 30. kolovoza 1996., Đurđica Klancir: “Novo hrvatsko veleposlanstvo bit će otvoreno u palači Nadbiskupije u Ulici kneza Miloša 62, u središtu Beograda”, str. 5

27 *Globus*, 6. rujna 1996., Đurđica Klancir: “Dr. Mate Granić napušta ministarski položaj i odlazi u Svjetsku zdravstvenu organizaciju, a Damir Zorić postaje prvi hrvatski ambasador u Beo-

Diplomatski odnosi uspostavljeni su 9. rujna razmjenom diplomatskih nota. Preostalo je još ratificirati Sporazum u Saboru. Prvi je na redu bio Županijski dom i on ga je ratificirao 17. rujna i to s 33 glasa “za”, tri “protiv” i 16 “suzdržanih”.²⁸ Čak 19 zastupnika uopće se nije izjasnilo o Sporazumu. Snažno političko kreševu očekivalo se u Zastupničkom domu. Rasprava je održana 18. i 19. rujna, a osim o ratifikaciji Sporazuma raspravljalo se istodobno i o Izvješću o vanjskoj politici. Potpredsjednik Vlade i ministar vanjskih poslova Mate Granić u uvodnom je ekspezeu govorio o važnosti, dobrobiti i posljedicama Sporazuma. Hrvatsku se ocjenjivalo u skladu s njenom politikom prema Bosni i Hercegovini, ali će se u Europi “najpomnije pratiti i raščlanjivati naša politika prema Jugoslaviji kao susjedu” (Fonogram, 2). Izravno je vezao tu politiku prema perspektivi međunarodnih integracija Hrvatske, okvir i tempo približavanja, te konačni ulazak u Europsku uniju i NATO. Granić je ustvrdio da Hrvatskoj to priznanje nije potrebno, ali je trebalo ne zato da bi bilo kome ili sebi potvrdila da postoji, nego zato da bi se otklanjala sva teška nasljeđa prošlosti i na novim osnovama se okrenuli budućnosti.²⁹ Sporazum ima iznimno mjesto u povijesti hrvatskog, srpskog i crnogorskog naroda, posebno zato što je postignut voljom dviju strana, hrvatske i jugoslavenske. Granić je naglasio da su dvije države jedna drugoj priznale politički kontinuitet državnosti³⁰, što je važno za Hrvatsku i “potpuno otklanja mogućnost da se Hrvatska, pa i bilo koja druga članica bivše države proglasi secesionističkom uz odredbu da će se pitanja glede sukcesije rješavati po međunarodnom pravu” (Fonogram, 4).

gradu?”, str. 7 i *Vjesnik*, 6. rujna 1996., Marko Barišić: “Damir Zorić prvi hrvatski veleposlanik u Beogradu”, str. 1; prvi veleposlanik RH u SRJ na kraju je bio Zvonimir Marković, do tada predstojnik Ureda Vlade Republike Hrvatske u Beogradu.

- 28 *Vjesnik*, 18. rujna 1996., Vesna Antonić, Nada Dmitrović, Goranka Jureško, Marija Pulić: “Županijski dom podržao Sporazum o normalizaciji”, str. 5
- 29 U Sporazumu se nigdje ne spominje da se dvije države međusobno priznaju nego da jedna drugu poštuju kao “neovisne, suverene i ravnopravne države u okviru svojih međunarodnih granica”. Obje države su tvrdile da im ne treba priznanje druge države; Hrvatska je tvrdila da joj priznanje SRJ ne treba jer je proces međunarodnog priznanja završen njenim primanjem u UN u svibnju 1992. godine, a SRJ je tvrdila da joj priznanje Hrvatske ne treba jer nije nova država nego država koja baštini državni kontinuitet SFRJ.
- 30 Hrvatska je prema SRJ konstatirala postojanje njenog državnog kontinuiteta koji se odnosi na SFRJ. SRJ je Hrvatskoj konstatirala postojanje kontinuiteta hrvatske državnosti. Obje strane su tim formulacijama bile zadovoljne. SRJ je dobila državni kontinuitet na temelju čega je ona tumačila da nije novonastala zemlja, a Hrvatska je tvrdila da je njime time priznat državno-pravni slijed zapisan u Izvorišnim osnovama Ustava.

Sporazum je trebao, a u stvarnosti nije, ubrzati rješenje problema zatočenih i nestalih osoba, a najavljeno je i da će sporazum o imovinskim odnosima biti zaključen u roku od šest mjeseci po potpisu Sporazuma i on će otvoriti i pitanje ratne odštete.

Šestero saborskih zastupnika govorilo je u ime klubova zastupnika. Opozicijski predstavnici uglavnom su upirali prstom u Sporazum i ukazivali na to da ništa ne rješava, tek međusobna priznanja, a da je prije potpisivanja Sporazuma trebalo riješiti barem neki od bilateralnih problema kojih je doista bilo mnogo (od problema zatočenih i nestalih, nezavršene mirne reintegracije, statusa Prevlake, pa do pitanja ratne odštete, definiranja agresora i drugog). Prvi je govorio predsjednik HSLŠ-a Vlado Gotovac. Prigovorio je na tome što se Sporazum potpisuje s Miloševićem, čovjekom koji je proglašen “balkanskim mesarom”, a smatraju ga i novim Hitlerom. Procijenio je da Hrvatska nije u situaciji koja bi ju na takav potez prisiljavala. “Ja duboko vjerujem da u Hrvatskoj ne postoji nijedan jedini razlog da ovom lakoćom i totalnom formalizacijom ovog ugovora raspravljamo o njegovom kontekstu i našeg osjećaju *vis a vis* njega” (Fonogram, 19). Jedan je od mnogih, jer u raspravi je sudjelovalo više od 60 zastupnika i zastupnica, kojega je zasmetalo što se ne spominje “agresija” već se govori o oružanom sukobu kojega se međunarodnopravno može definirati kao nepriznati ili kao građanski rat, a obje su definicije za Hrvatsku porazne. I Gotovca je zasmetalo to što je Hrvatska izgubila mogućnost traženja ratne odštete (nasuprot onome što je Granić izrekao u svom ekspeuzu) i zaključio da je Hrvatska prihvatila okolnosti koje za nju ne samo emocionalno, nego ni pragmatično, dakle novčano, nisu korisne.

Predsjednik SDP-a Ivica Račan bio je mnogo umjereniji, a Sporazum je označio kao nužan korak u normalizaciji. Milošević je na potpisivanje Sporazuma prisiljen pritiskom međunarodne zajednice i djelomičnim porazom. Djelomičan je u odnosu na Hrvatsku, “ali kao što vidimo njegova agresija nije završena što se tiče Bosne i Hercegovine” (Fonogram, 22). Brojna i dalje otvorena pitanja slabo su mjesto Sporazuma. Apostrofirao je pitanje Prevlake i činjenicu da ga dvije strane različito tumače: hrvatska kao sigurnosno, a srpska kao teritorijalno. Račan je Sporazum uvjetno podržao – ako SDP dobije odgovore na neka pitanja i ako se usvoje zaključci koje je predložio Vladimir Šeks kao predsjednik Odbora za Ustav, Poslovnik i politički sustav.³¹ Sljedeći

31 Odbor je usvojio tri zaključka i predložio ih Saboru: mandat UNTAES-a u Hrvatskoj završava

je govorio Zlatko Tomčić, predsjednik HSS-a, stranke koja će u raspravi o Sporazumu biti najnapadanija. Pozvao se na mirotvorstvo kao na tradiciju svoje stranke i opširno ponovio ono što je govorio prijašnjih tjedana. HSS je prihvatio “Sporazum samo kao činjenicu mira i kao činjenicu okončanja neobjavljenog rata te kao činjenicu priznanja Srbije da je vodila agresorski rat protiv Hrvatske i protiv drugih na ovim prostorima. HSS ne prihvaća način donošenja Sporazuma koji je donošen u žurbi, u tajnovitosti uz podcjenjivački odnos prema ovom Domu, prema ovom Saboru” (Fonogram, 24). Tomčić je zaključio da se Sporazum više ne može mijenjati i u pet točaka naveo što se moralo postići. Na prvome je mjestu nedvosmislen poraz ideologija agresije i hegemonije, a na drugom nedvosmislen poraz teritorijalnih pretenzija agresora. Trebalo je postići nedvosmisleno pravo na naknadu ratne štete i zaštitu “živićih koji se nadaju svojim, koji su možda mrtvi. Podsjećam, izraz zatočeni je nestao iz ovog Sporazuma” (Fonogram, 24). Kao posljednje je naveo izbjegavanje implementacije Erdutskog sporazuma u Sporazum o normalizaciji jer bi se time vjerojatno usporila mirna reintegracija i dugoročno promijenila demografska struktura na području obuhvaćenom mirnom reintegracijom.

Jedan od najbližih suradnika Franje Tuđmana, Ivić Pašalić, govorio je u ime Kluba zastupnika HDZ-a. Nakon poduzetog povijesnog uvoda o stanju od 1991. godine pa nadalje i tvrdnje da “smo nanijeli potpun vojni poraz velikosrpsstvu” (Fonogram, 29), Pašalić je zaključio da Sporazumom Srbija, odnosno SRJ, prihvaća odredbe Ustava Hrvatske o kontinuitetu državnosti i o Srbima kao pripadnicima nacionalne manjine. Pašalić je bio optimističan, tvrdio je da se Sporazumom ubrzava rješavanje sudbine zatočenih i nestalih. Sporazum se može tumačiti i kao medaš jer “definitivno označava ulazak u razdoblje stabilnog mira”, a omogućit će i brže i bolje rješavanje gospodarskih, socijalnih problema, pitanja umirovljenika, stradalnika Domovinskog rata i izgradnju Hrvatske kao države vladavine prava i socijalne pravde. Na kraju govora Pašalić je bio veoma kritičan prema opoziciji koja je bila kritična prema Sporazumu. Zapitao se zašto i s kojim argumentima pojedinci i pojedine stranke osporavaju Sporazum. Istovremeno i uvažava takva stajališta, ali “teško je ne vidjeti da se radi ili o njihovoj stvarnoj nemogućnosti da shvate što se događa ili o takvoj

15. siječnja 1997., zadužuje se Vlada da poduzme sve diplomatske aktivnosti u vezi prvog zaključka, a predsjedniku Republike se preporučuje da poduzme potrebne korake u vezi s prestankom mandata UNTAES-a

političkoj zaslijepljenosti i stranačkoj uskogrudnosti koja *a priori* negira svaki potez državne vlasti i većinske stranke. No, istodobno se pitam koliko će proći vremena da ovima i njima sličnima proradi naknadna pamet, pa da kao u slučaju Daytonskog sporazuma postanu papskiji od Pape” (Fonogram, 30).

Anto Đapić je od svih predstavnika klubova zastupnika bio najžešći što je, s obzirom na političku poziciju njegove stranke, bilo očekivano. Uvodno je konstatirao da se pristalo trgovati hrvatskim teritorijem jer se odreklo i od pomisli o razgovoru o Boki kotorskoj, a samo spominjanje Prevlake, kakvo je u Sporazumu, je neprihvatljivo. Predsjednik HSP-a izrazio je nezadovoljstvo i zbog mogućnosti povratka Srba u Hrvatsku jer se Sporazumom širom otvara ju “vrata povratka onih koji su ovu državu razarali godinama” (Fonogram, 31) i zbog toga je za tu stranku on apsolutno neprihvatljiv. Prigovorio je i zbog načina na koji se obrađuje ratna odšteta, odnosno mogućnost da i Hrvatska namiruje ratnu štetu. Posebno je nezadovoljan bio zato što je Hrvatska, tako je procijenio, politički pomogla Srbiji i međunarodno ju afirmirala. “Što smo mi učinili ovim svojim postupkom? Mi smo omogućili Srbiji izlazak iz izolacije. Mi smo ti koji smo im to omogućili”, a Đapić se zalagao za potpuno suprotnu politiku jer “mi moramo učiniti sve kako bismo ostavili Srbiju sa svim njenim problemima, ne im pomagati da ih ona rješava. Hrvatska je dala milost Miloševiću ovakvim jednim načinom, a onaj tko daje milost krvniku kolje samu milost” (Fonogram, 32). Đapić je ponovio da HSP Sporazum apsolutno ne može prihvatiti jer on ruši pojam i svrhu žrtve koju je hrvatski narod podnio u ratu, neprimjeren je trenutku, a zbog mogućih kredita i pomoći stranka ne može prijeći preko onoga što su Hrvati prošli posljednjih šest godina.

Posljednji govornik u ime klubova zastupnika bio je Damir Kajin iz IDS-a i on je, očekivano, bio smireniji od Đapića. Za njega je Sporazum bio “jedan od najznačajnijih, ali i sigurno najdubioznijih diplomatskih poteza Republike Hrvatske” (Fonogram, 33). Izrazio je nepovjerenje u ankete prema kojima su građani podržavali Sporazum, dapače uvjeren je da je realno stanje fakata upravo suprotno onome što one pokazuju. Osvrnuo se na Tuđmanov intervju za HRT-u i zaključio da je taj intervju/poslanica, kako ga je nazvao Kajin, doveo naciju u stanje konsternacije jer je nakon njega jasno zašto se u Sporazumu ne spominje agresija. Naime, sam je Tuđman agresiju sveo na oružani sukob i time je odgovornost za rat podijelio između Srbije i Hrvatske, tvrdio je zastupnik IDS-a. Zaključio je da je Sporazum nešto što je u tom trenutku u potpunosti odgovaralo samo međunarodnoj zajednici.

U pojedinačnim raspravama predstavnici opozicije uglavnom su kritizirali Sporazum, a umjerenošću se izdvajao SDP. Predstavnici vladajućeg HDZ-a Sporazum su zagovarali, a podržali su ga i predstavnici Srba u Saboru koji su naglašavali njegovu mirovnu komponentu. Tu su komponentu izdvojila dva zastupnika Srpske narodne stranke, njen predsjednik Milan Đukić i Veselin Pejnović. Đukić je naglasio da je riječ o mirovnom sporazumu, aktu uspostave diplomatskih odnosa, a zahvaljujući njemu moguće je sklopiti niz bilateralnih sporazuma. Za njega Sporazum nije bio akt političke volje potpisnica nego rezultat pritiska međunarodne zajednice, a treba ga pozdraviti i zato što je u funkciji mirne reintegracije. Pejnoviću je bilo “drago što smo konačno normalni” (Fonogram, 36), zaključio je da je Sporazum sačinjen za trajan i stabilan mir, a on bi bio sretniji da je sačinjen za trajan i pravedan mir. Istaknuo je da su najveći gubitnici rata Srbi iz Hrvatske i “stoga je ovaj rat poraz Srba u Republici Hrvatskoj” (Fonogram, 37). Od Sporazuma nije previše očekivao. Milorad Pupovac govorio je u ime Akcije socijaldemokrata Hrvatske na čijoj je listi izabran u Sabor. Sporazum je ocijenio po mnogo čemu historijskim, rekavši da on doprinosi stabilizaciji, novom modelu stabilnosti, novom političkom modelu u srednjoj i južnoj Europi. Osim toga doprinosi novom odnosu unutar regije i “nesumnjivo doprinosi povijesnom povjerenju između hrvatskog i srpskog naroda koji je u 70 godina zajedničkog života dolazio na bezbroj iskušenja, bezbroj nevolja i tragičnih iskustava” (Fonogram, 58).

HSS je prema dokumentu bio izrazito kritičan. Govori njegovih zastupnika veoma su negativno intonirani, a Sporazum su u krajnjoj liniji ocijenili nepotrebnim u tom trenutku. Stjepan Radić je zaključio da su se mogle “promijeniti note i priznati se međusobno bez ovog cjelokupnog teksta” (Fonogram, 39). Prije toga kazao je da on jest za sporazum, a uzor u tome mu je njegov istoimeni djed koji je sklopio sporazum sa svojim velikim političkim protivnikom Svetozarom Pribičevićem. Svoj stav o Sporazumu najjasnije je izrekao govoreći o mogućnosti oprosta koja je uglavljena u njega prije nego što je Sabor zauzeo stav o oprostima. “Smatram to strahovitim promašajem i mislim nedozvoljenim radom”, zaključno je kazao Radić (Fonogram, 40). O razmjeni nota kao dovoljnom činu govorio je i Luka Trconić. Mir i priznanje Hrvatske u njenim međunarodno priznatim granicama su dva bitna momenta, ali “to se moglo uraditi i vrlo jednostavnije. Naprosto, razmjenom nota, razmjenom veleposlanstava itd. A ne ovakvim uvjetima koji su u sporazumu, koji su po ocjeni HSS-a ponižavajući i to dokazujemo cijelo vrijeme” (Fonogram, 74).

Zastupnici HSS-a prigovarali su i zbog popustljivosti Hrvatske prema Srbiji u pregovorima. Joško Kovač jest bio za mir, ali protiv ishitrenih odluka koje nisu u skladu s hrvatskim interesima. Smatrao je da je najvažnije to što je iz Sporazuma Srbija izvukla korist: Hrvatska joj skida sankcije, dovodi u situaciju da je ravna s njom i da više nije agresor. Njegov kolega Petar Žitnik ustvrdio je da je, kad se već prema Sporazumu išlo iz pragmatičnih razloga, trebalo “iskoristiti činjenicu da je tzv. SRJ bila na koljenima i u *knock downu* i da joj je sudac odbrojao, a onda smo joj mi pomogli da se dignu i meč okonča neriješeno. Čak i u boksu teško je zamisliti takav scenario” (Fonogram, 54). Hitrinom je bio nezadovoljan i Njegovan Starek, formalno naveden kao nezavisni zastupnik, a u Sabor izabran kao zastupnik češke i slovačke nacionalne manjine. On je svoje izlaganje sažeo u tvrdnju da je “sporazum prebrzo, veoma prebrzo došao” (Fonogram, 67).

Marko Veselica iz Hrvatske kršćansko-demokratske unije bio je protiv Sporazuma, a veoma oštar prema srpskom narodu i Srbiji koju je ocijenio kao glavni remetilački faktor već 200 godina. Hrvatska je pobijedila zato što je “srpski imperijalizam bolesnik na Moravi, što je iznutra truo i što je u tom kontekstu došlo do raspada Sovjetskog Saveza i Jugoslavije i što srpske elite nisu sposobne da vode srpski narod, jer su fašističke, rasističke i zločinačke” (Fonogram, 40). Srpski narod se treba osloboditi mistike kostiju kneza Lazara, poraza na Kosovu čime je stvorena rasistička, zločinačka teorija, a dok se srpski narod toga ne oslobodi svaka normalizacija neće dati naročite rezultate jer će se i dalje pokušati ostvariti velikosrpski snovi i interesi. Srbija je smrtni neprijatelj Hrvatske koji joj i dalje radi o glavi, a Hrvatska mu je dopustila da se stabilizira. Veselica je zaključio da će Sporazum usporiti prijem Hrvatske u međunarodne institucije.³²

Članovi SDP-a nisu bili naročito agilni u raspravi. Antun Vujić je Sporazum podržao i zaključio da u njegovom tekstu ne treba mijenjati njegov ukupan duh prema kojem se ugovorne stranke poštuju kao neovisne, suverene i ravnopravne države u okviru međunarodnih granica, a to je veoma mnogo. Slavko Linić je konstatirao da Sporazum mnogima teško pada i teško je u 30 dana prihvatiti da više “nemamo niti fašiste, da više nemamo agresore, da više nemamo neprijatelje” (Fonogram, 87). Linića je mučio i nedostatak zajedništva jer su Hrvati u stanju sklopiti ugovor s najgorim neprijateljem, “ali prokletstvo

32 Republika Hrvatska primljena je u Vijeće Europe 6. studenoga 1996. godine.

koje govori da Hrvati nikad neće biti zajedno se i danas i jučer pokazalo ovdje” (Fonogram, 87).

Zastupnici HSLŠ-a imali su međusobno prilično različite stavove o Sporazumu. Zlatko Kramarić zaključio je da on možda i nije potreban, a “nekritičko usvajanje ovoga sporazuma znači da se ovdje zapravo radi isključivo o građanskom ratu jer oružani sukob plus izjednačavanje obveza i nadoknade šteta uništene i oštećene imovine, plus kažnjavanje povrede humanitarnog prava nije ništa drugo nego građanski rat” (Fonogram, 103). Božo Kovačević se založio za normalnu, a ne ubrzanu parlamentarnu proceduru ratifikacije Sporazuma. Izrazio je razumijevanje za nezadovoljnike sporazumom, a nezadovoljni su time što Miloševiću nije nametnuta kapitulacija. No, “Hrvatska je obranila svoje granice, ali nije vojnom silom osvojila Beograd” (Fonogram, 76). Vladimir Primorac je istaknuo da nema alternative sporazumijevanju sa susjednom državom, a Sporazumom “dobivamo mir, a to je za mene strašno puno” (Fonogram, 57).

HNS je prema dokumentu bio rezerviran. Radimir Čačić je najavio da će biti suzdržani, a samim procesom sporazumijevanja bio je povrijeđen i uvrijeđen. “Ne mislimo da je to trebalo biti učinjeno na način kako je učinjeno: da je naš Predsjednik išao na noge u ljetovalište gospodina Miloševića u Ateni, da je naš ministar vanjskih poslova išao na noge Srbima u Beograd. Izgleda da smo klečali da dođemo do priznanja od strane Srbije” (Fonogram, 101). Da će stranka biti suzdržana izjavio je i Srećko Bijelić uz napomenu da “sve ljepote ovog sporazuma i sve posljedice ovog sporazuma prima onaj tko je sporazum potpisao” (Fonogram, 52).

Zastupnici HDZ-a podržali su Sporazum i zdušno su ga branili. Od mnogih zastupnika vladajuće stranke koji su diskutirali, bit će spomenuto njih tek nekoliko. Smiljko Sokol, budući predsjednik Ustavnog suda, podržao je Sporazum i nastojao ga obrazložiti bez euforije i emocija. Konstatirao je da je Sporazum okvirni, pravno-politički sporazum koji nije sporazum o prijateljstvu, “nego mirovni sporazum *sui generis* sa državom koja je nedvojbeno zbiljski agresor na državu Hrvatsku i hrvatski narod, ali formalno pravno i od međunarodne zajednice nije takvim označena niti pravno niti politički, faktički dovedena do kapitulacije. I zbog te činjenice koja mislim svima mora biti jasna taj Sporazum ne može biti drugačiji nego što je” (Fonogram, 49). Sporazum su podržala i oba bivša predsjednika Vlade koja su zastupala HDZ u Saboru: Nikica Valentić i Franjo Gregurić. Za Valentića je to i jedan od najznačajnijih sporazuma u hrvatskoj

povijesti i on je jedna od najvećih hrvatskih diplomatskih pobjeda. Jedan od najutjecajnijih članova HDZ-a, na glasu kao pravni i proceduralni ekspert, Vladimir Šeks dokument je analizirao pragmatično. Postojeća realnost je ta zašto se ne spominje agresor jer takav dokument Srbija ne bi potpisala. Nastavak njegove analize nešto je pravnički maštovitiji. Ustvrdio je da je Srbija implicitno priznala da je agresor te da je to sadržano u prva dva članka Sporazuma jer “priznaje međunarodne granice Hrvatske, cjelovitost, teritorijalnu cjelovitost... suverenost... Prema tome tu je priznanje agresije, tu je slom agresije, tu je slom svih ratnih, vojnih, političkih i svakih drugih ciljeva Srbije u odnosu na teritorijalni integritet Hrvatske” (Fonogram, 91). Šeks se referirao i na Pejnovićevu tvrdnju da su Srbi najveći gubitnici rata u Hrvatskoj i zaključio da je točno da su Srbi najveći ratni gubitnici, posebice u Hrvatskoj.

Valja izdvojiti istup HDZ-ovog radikala i jastreba Vice Vukojevića. On je žestoko napao HSS, u govoru kojem nije nedostajalo natruha šovinizma. Zapitao se zašto je HSS osobito kritičan prema Sporazumu, a odgovor je pronašao u 90 godina tradicije te stranke, a to je isključivo slavenstvo i jugoslavenstvo, što je posebno izraženo od 1938. godine, odnosno od parlamentarnih izbora održanih te godine. Osvrnuo se na listu koju je te godine predvodio vođa HSS-a Vladko Maček i zaključio da su na njoj “imena gotovo cijele četničke žgadije od Bogoljuba Jevtića pa do fašista” (Fonogram, 68). Vukojević je kazao i da je Maček, panslaven i Jugoslaven, rado s fašistom Ljotićem branio Jugoslaviju, “ali ne prihvaća NDH jer postoji mogućnost da bude fašistička i ovisna o Njemačkoj premda je pristupio, premda je bio u vladi koja je pristupila Trojnom paktu, znači s Njemačkom se može ako je to u interesu Jugoslavije, a s Njemačkom se ne može ako je to u interesu Hrvatske” (Fonogram, 68). Vukojević je HSS-u poručio da je “sadašnja vlast”, dakle HDZ, iza sebe porušila sve jugoslavenske mostove i to je put bez povratka, a zaključio je i da su Srbi prirodni partner HSS-a. Za HSS i Tomčića problem je u tome što “iz naše politike i budućnosti nestaju slavenstvo, jugoslavenstvo, a to su njihove temeljne odrednice. Isto tako njihovi federalni partneri Srbi koji su pobunom htjeli biti suvlasnici hrvatske države sada su samo nacionalna manjina, gospodo” (Fonogram, 68).

U svojoj završnoj riječi Veselin Pejnović izrazio je “posebno zadovoljstvo nakon dugog sudjelovanja u parlamentarnom suodlučivanju, ne bih rekao odlučivanju, da prvi puta prisustvujem sjednici na kojoj je malo tenzija bilo i prvi puta se sjednica i rasprava uzdigla na jednu višu građansku razinu” (Fonogram, 105).

Sporazum o normalizaciji odnosa prihvaćen je sa 73 glasa “za”, pet “protiv” i 18 “suzdržanih”. O Sporazumu se izjasnilo 96 zastupnica i zastupnika, što znači da se 31 (Sabor je imao 127 zastupnika i zastupnica) uopće nije izjasnilo o Sporazumu. Većinom glasova su ukinute i sankcije SR Jugoslaviji, a na prijedlog Bože Kovačevića prihvaćen je amandman prema kojem će zakon kojim se ukidaju sankcije prestati važiti ako Vijeće sigurnosti UN-a SR Jugoslaviji rezolucijom uvede sankcije.³³

/ Literatura

Izvori:

Fonogram. Hrvatski sabor – Informacijsko-dokumentacijska služba, istraživanje i mrežne informacije: Rasprava po točkama dnevnog reda, točka 1. i 2. (Izvjешće o vanjskoj politici i Konačni prijedlog zakona o potvrđivanju Sporazuma o normalizaciji odnosa između Republike Hrvatske i Savezne Republike Jugoslavije – hitni postupak, prvo i drugo čitanje. P. Z. br. 172), 11. sjednica 3. saziva Sabora, 18. i 19. rujna 1996. godine.

Rezolucija. Narodne novine 9/94, 10. veljače 1994.

Zakon o potvrđivanju Sporazuma o normalizaciji odnosa između Republike Hrvatske i Savezne Republike Jugoslavije. Narodne novine 10/96 (Međunarodni dio), 26. rujna 1996.

Tisak:

Slobodna Dalmacija
Večernji list
Vjesnik

Feral Tribune
Globus
Hrvatski obzor

Knjige:

Ćosić, D. (2012) *Bosanski rat*. Službeni glasnik, Beograd.

Granić, M. (2005) *Vanjski poslovi – iza kulisa politike*. Algoritam, Zagreb.

Granić M. (2019) *Diplomatska oluja*. Večernji list, Zagreb.

Jovanović, V. (2008) *Rat koji se mogao izbjeći*. Nolit, Beograd.

Šarinić, H. (1999) *Svi moji tajni pregovori sa Slobodanom Miloševićem 1993. – 95. (98.)*. Globus International, Zagreb.

Tuđman, M. i Bilić, I.: (2005) *Planovi, sporazumi, izjave o ustavnom ustrojstvu Bosne i Hercegovine 1991. – 1995*. Zagreb (bez izdavača).

33 Vjesnik, 21. rujna 1996., Vesna Antonić: “Sabor prihvatio sporazum o normalizaciji i privremeno ukinuo sankcije protiv SRJ”, str. 1

TIHOMIR PONOŠ

How did we agree on normalisation? On 25th anniversary of the Agreement on normalisation of relations between Croatia and FR Yugoslavia.

Agreement on normalisation of relations between Croatia and Federal Republic of Yugoslavia was signed on 23 August 1996 in Belgrade. Two states recognised each other in their internationally recognised borders, although the word recognition is not mentioned in the text of the Agreement. Instead, they recognised to each other historical continuity of statehood which is what both sides preferred and needed. The recognition was on the agenda at the meeting between Croatian President Franjo Tuđman and his Yugoslav counterpart Dobrica Ćosić already in September 1992, at the time when conflict was still ongoing. Later on, Slobodan Milošević also discussed the issue with Franjo Tuđman, but the recognition was seen as impossible at the time because of the open issue of the secessionist territory of Serb Krajina. The other open issue was related to the border in Prevlaka. Still, in January 1994 the first joint declaration between two countries was signed at the level of their Foreign Ministers and it included the need for full normalisation. This was continued through many subsequent high-level meetings. The normalisation was a topic at the peace talks in Dayton. In November 1995 two sides signed the Erdut Agreement on peaceful reintegration of Eastern Slavonia. Finally, after talks in the Athens, two sides signed the Agreement in August 1996. The article presents the main points expressed in the discussion on the occasion of ratification of the Agreement in Croatian Parliament on 19 September 1996.

KEY WORDS: Croatia, Serbia, FR Yugoslavia, War, Agreement on normalisation